

Industrijski sistemi i protokoli (ISIP – EEI304) – uvod u kurs

---

Smer:

Elektroenergetika - osnovne akademske studije, III godina

Oba usmerenja:

- **Energetska elektronika i električne mašine**
- **Elektroenergetski sistemi**

Smer:

Merenja i regulacija - osnovne akademske studije, III godina

EEI304, Izborni predmet (3+3)

Last update Feb 2023

Ko će šta raditi ?

☐ Predavanja

dr Darko Marčetić, NTP, II sprat, kanc. 237
darmar@uns.ac.rs
(konsultacije: posle predavanja)

Knjiga: Darko Marčetić, Marko Gecić, Boris Marčetić, Programabilni logički kontroleri i komunikacioni protokoli u elektroenergetici, FTN Izdavaštvo, Novi Sad , 2013 , novo dopunjeno izdanje 2016 (557)

☐ Vežbe na tabli i laboratoriji

Ivana Isakov, NTP, II sprat, L208
ivana.isakov@uns.ac.rs
- prvih 6 termina tabla onda lab vezbe

Zbirka : Vlado Porobić, Programabilni logički kontroleri i komunikacioni protokoli u elektroenergetici-primeri sa rešenjima, FTN Izdavaštvo, Novi Sad , 2014 (439)

**Šta može da se nauči na kursu
Industrijski sistemi i protokoli?**

Šta se uči na kursu ISIP ?

**Učimo osnove digitalnog upravljanja u energetici !
(ovo je tek početni nivo, *for dummies*)**

Sa čime ćemo da radimo:

1. Programabilni logički kontroler (PLC)

1. PLC je praktično PC za inženjere
2. PLC je obavezni deo jednog modernog industrijskog i elektroenerg. sistema

Gde se PLC koristi:

2. Lokalno upravljanje sa PLC

1. Kako radi PLC
2. Ulazno (taster..)/izlazni (rele..) uređaji
3. Senzori, kontaktori, motori ...

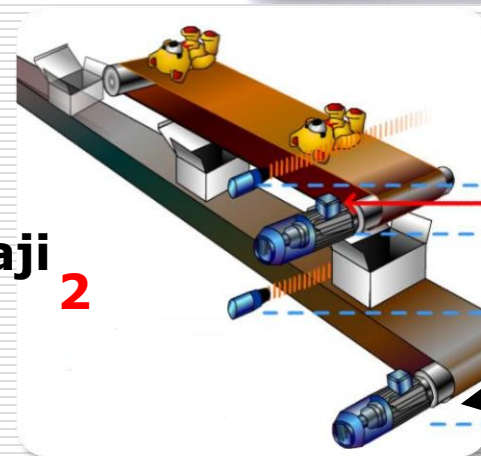
3. Distribuirano upravljanje sa PLC i komunikacioni protokoli

1. Mesto PLC u distrib. sistemima upravljanja
2. Mesto PLC u EES

1

2

3

1. Lokalno upravljanje procesima sa PLC -delovi

1. Programabilni logički kontroler

- ❑ Kako se povezuje
- ❑ Kako se programira
- ❑ Alternative: IoT (Internet of Things), SCADA, industrijski PC, inteligentni senzori/aktuatori

2. Ulazni uređaji

- ❑ Kako se vrši unos komandi u PLC ?
- ❑ Kako se vrši unos rezultata merenja PLC ?

Taster

Prekidač

Krajnji prekidač

Potenciometar

Blizinski prekidač

3. Izlazni uređaji

- ❑ Kako PLC upravlja aktuatorima (rele, kontaktor, motor..)?
- ❑ Kako PLC signalizira svoje stanje operateru ?

Signalne svetiljke

Kontaktor

Relej

Motor

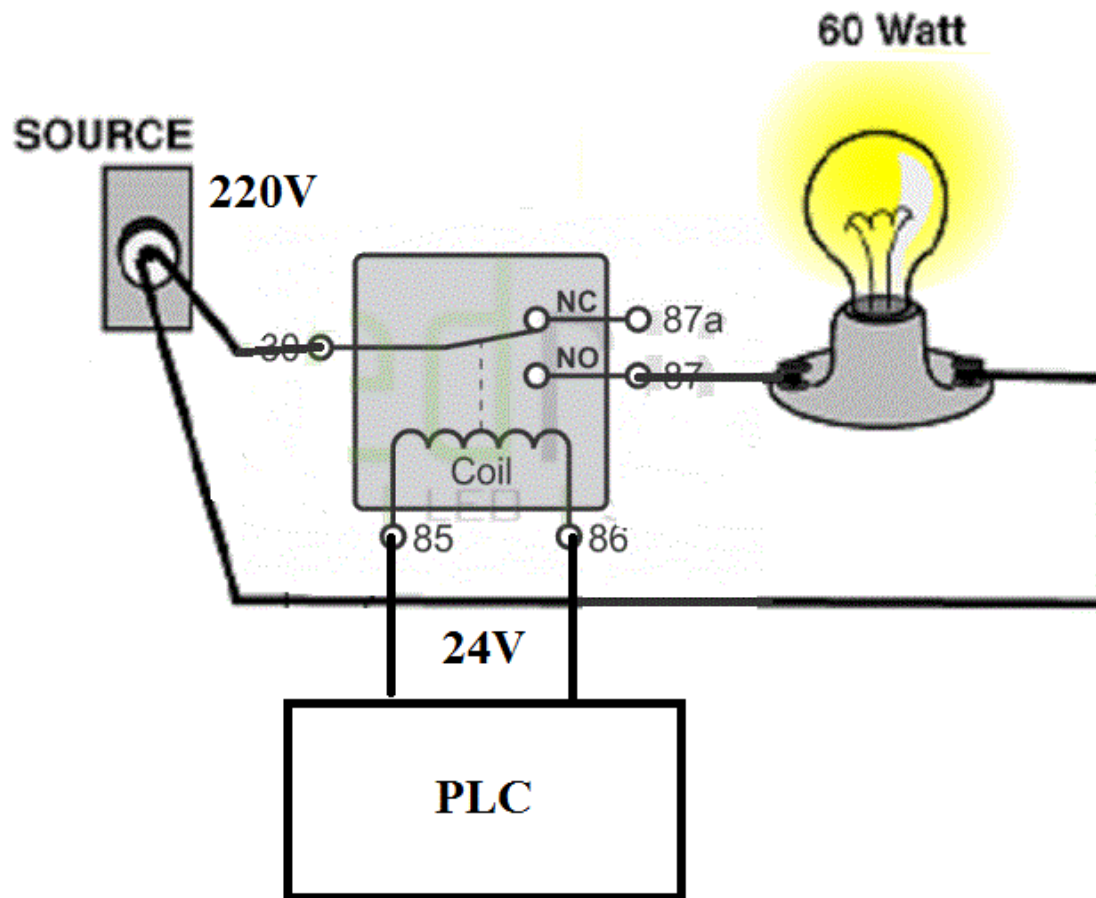
1.1. Kako PLC upravlja lokalnim procesima ?

Počinjemo od osnovnih principa ...

Kako mali (PLC) kontroliše velike objekte koji vrše rad.

Primer daljinska i automatska kontrola osvetljenja:

- ❑ PLC napajan sa 24V i malom snagom
- ❑ kontroliše sijalicu većeg napona 220V i snage.

1.2. Kako PLC upravlja lokalnim procesima ?

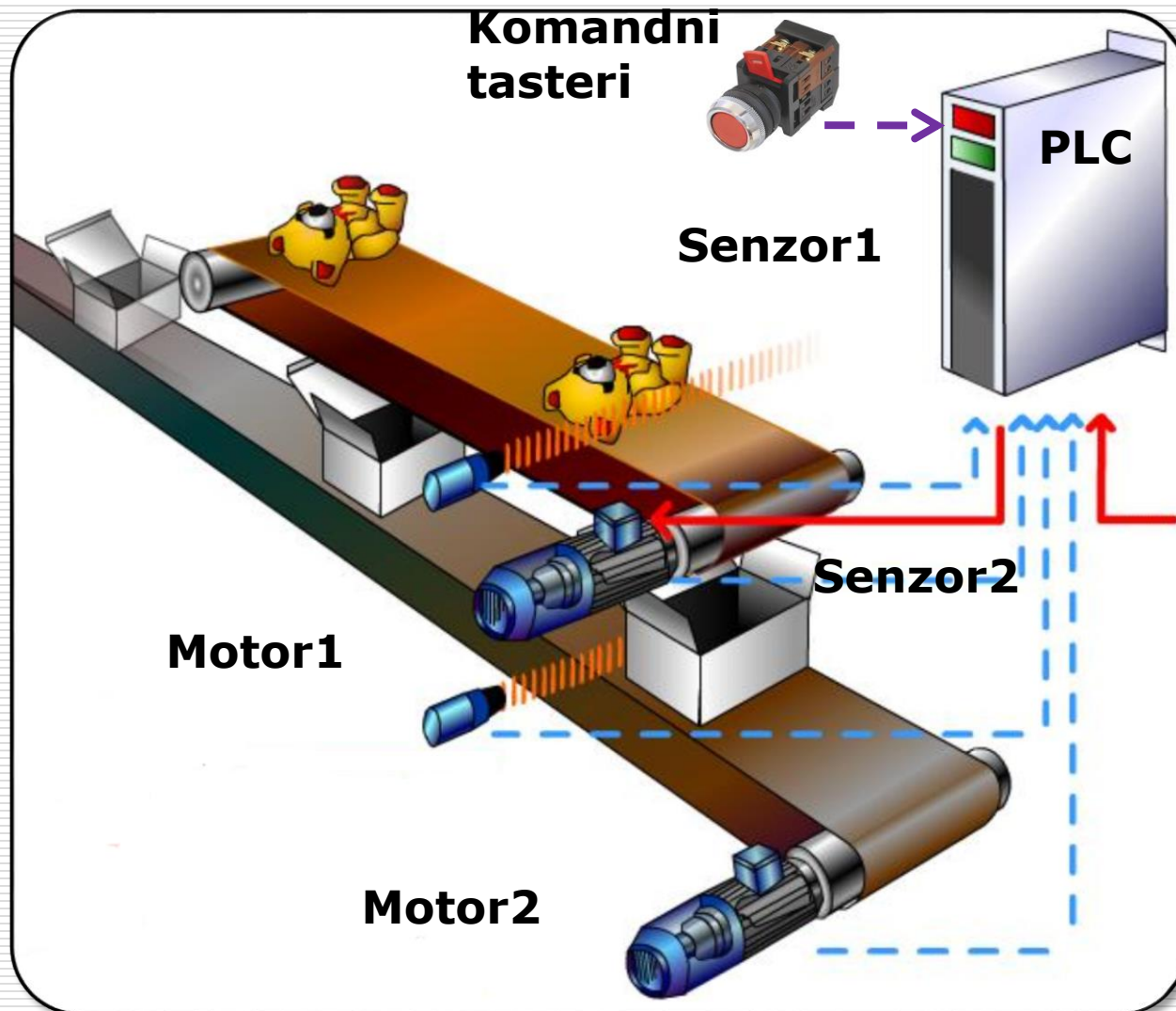
...a stižemo do složene kontrole.

Ka primer data kontrola pakovanja pomoću PLC.

Senzor1 javlja koliko je prošlo proizvoda.

Senzor2 javlja kada je nova kutija dosla na mesto.

PLC na osnovu tih signala i komandi (**tasteri**) upravlja radom **motor1** i **motor2**

_____

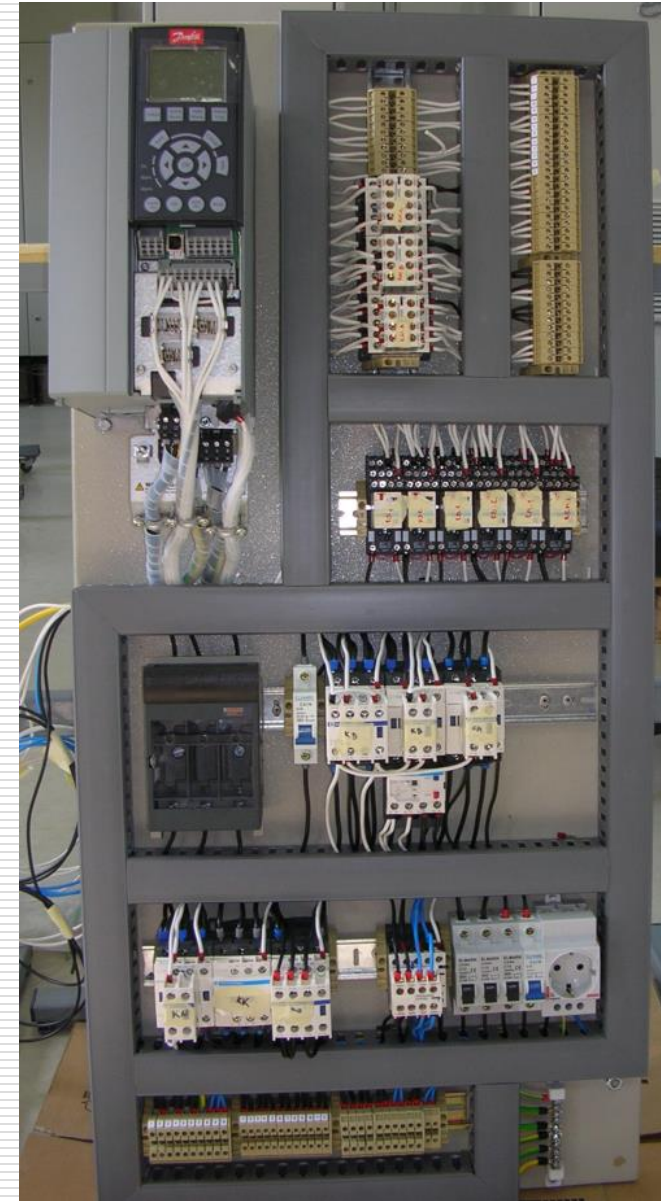
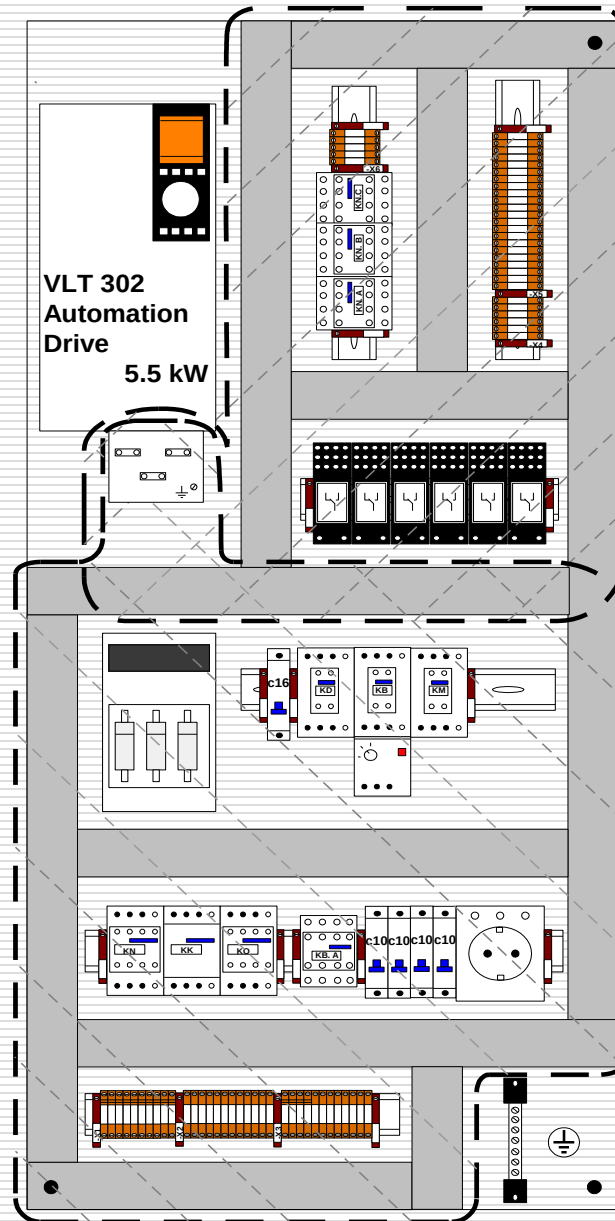
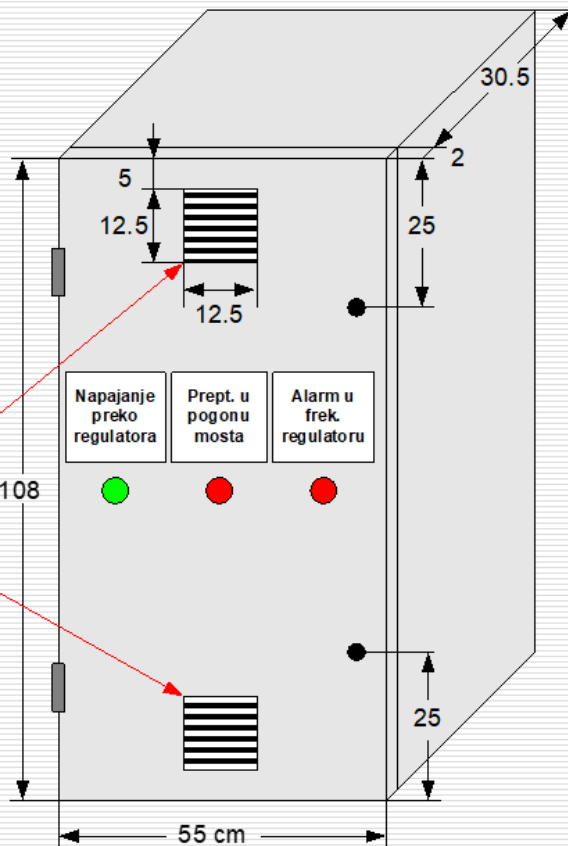

Uvod u Ind. sys i protokole

1.3. Kako se PLC povezuje sa svetom ?

Primer, pogon dizalice na mašinskom

1.3. Kako se PLC povezuje sa svetom ?

Primer: Trakasti transporter i elektro komandni orman

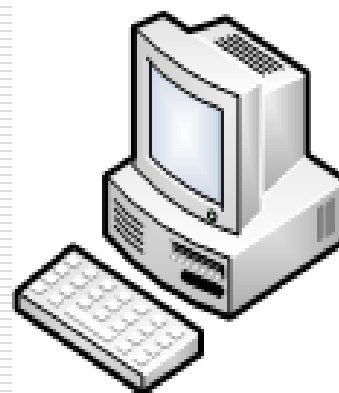
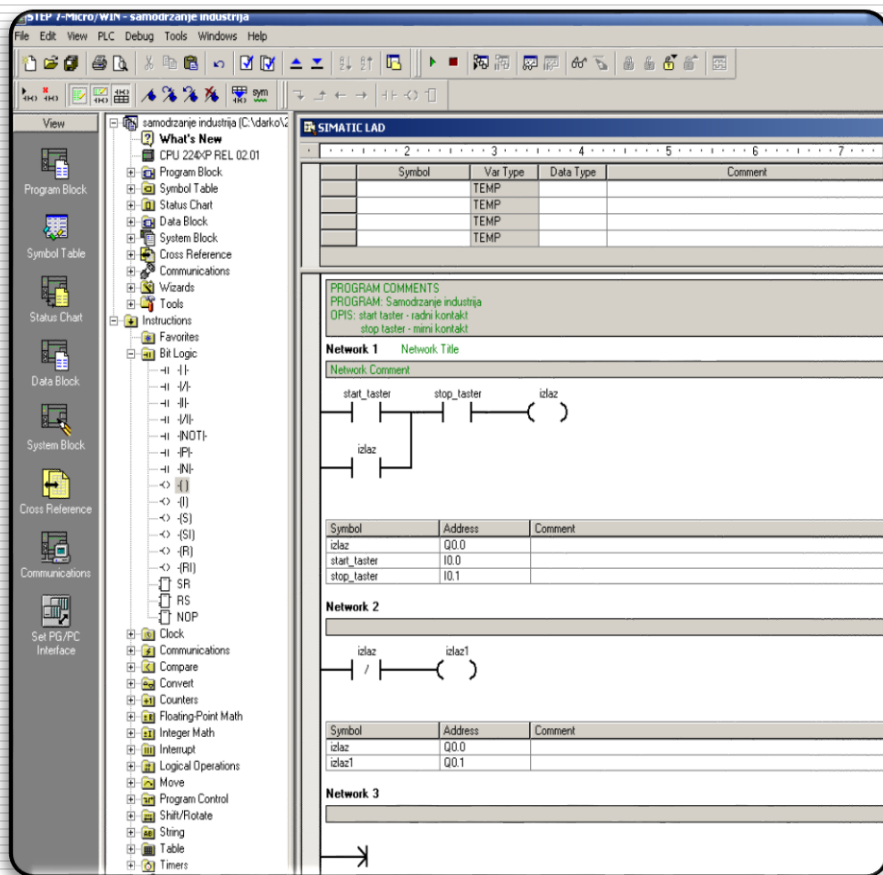
Slika. Trakasti transporter

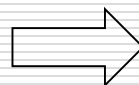
Slika. Orman lica mesta sa frekventnim pretvaračem postavljenim sa desne strane

1.4. Kako se PLC programira?

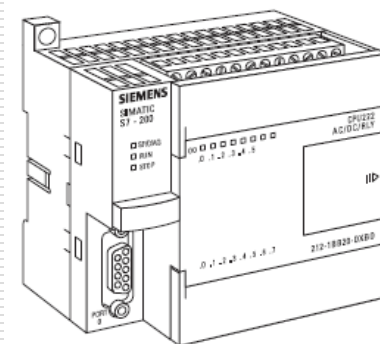
PLC se zadaje šta da radi pomoću lestvičastih dijagrama

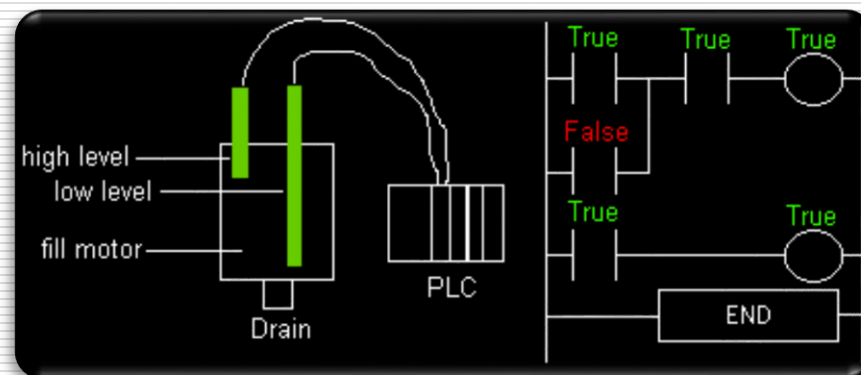
Upis prg.

Testiranje

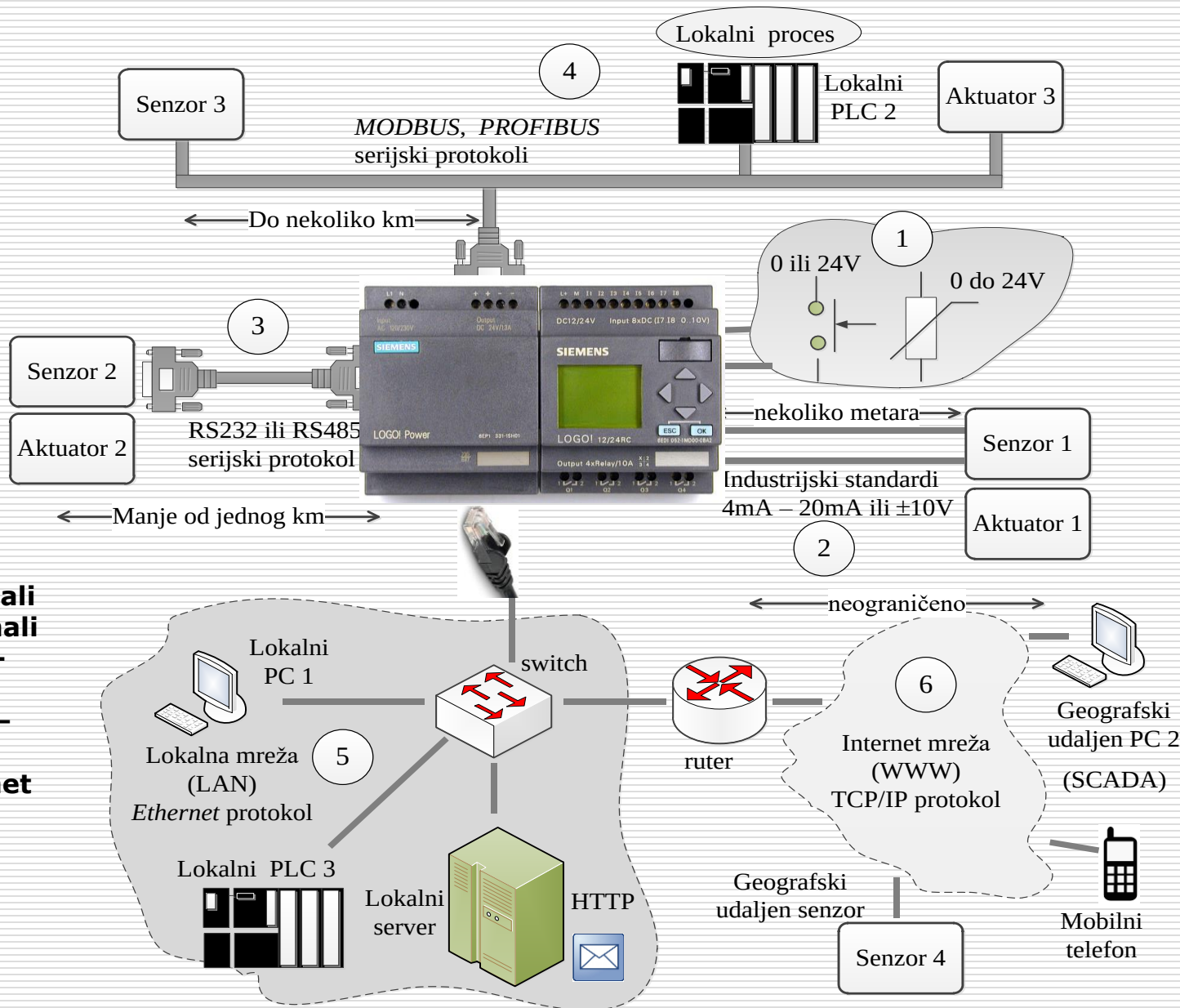
2. Programiranje PLC

1. Tipično okruženje za pisanje PLC programa na PC računaru

3. Testiranje PLC programa

2. Distribuirani indust. i elektroenerg. sistemi sa PLC

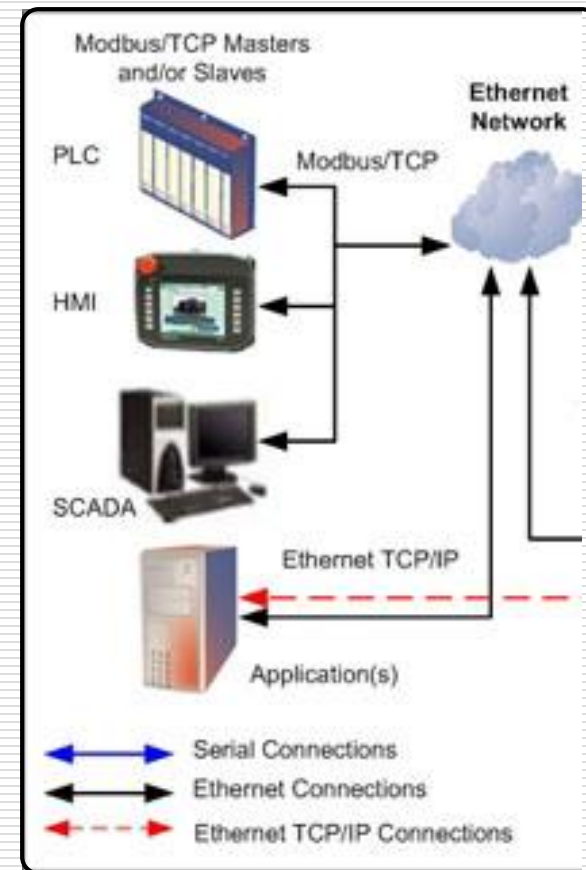
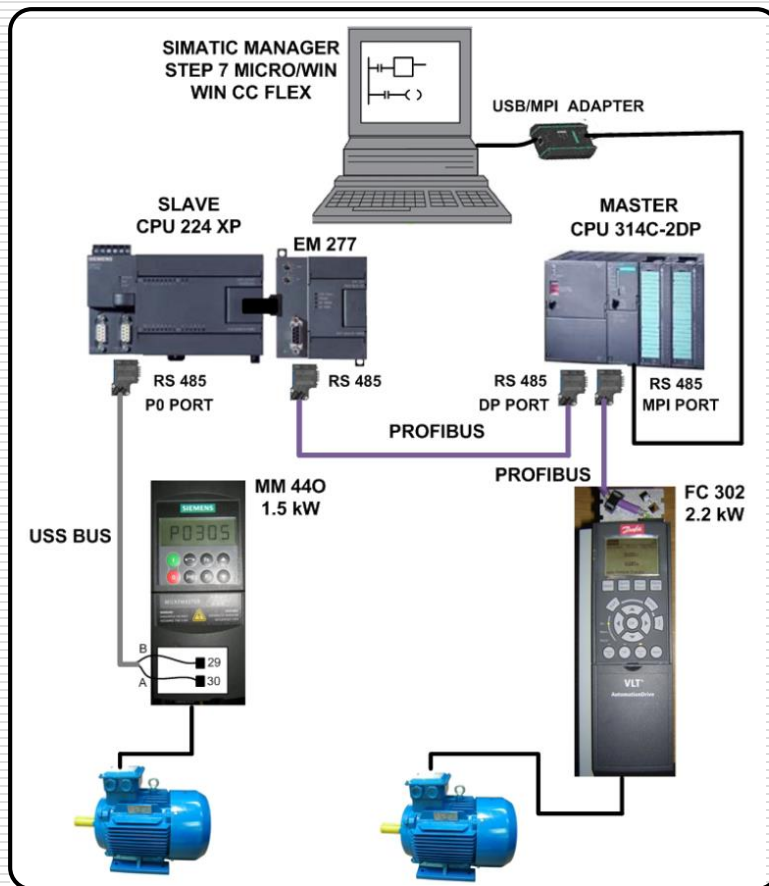
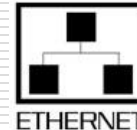

Načini razmene informacija:

- 1 lokal – tasteri
- 2 lokal – analogni signali
- 3 lokal – digitalni signali
- 4 lokal/distribuirano – industrijska mreža
- 5 lokal/distribuirano – ethernet
- 6 distribuirano – internet

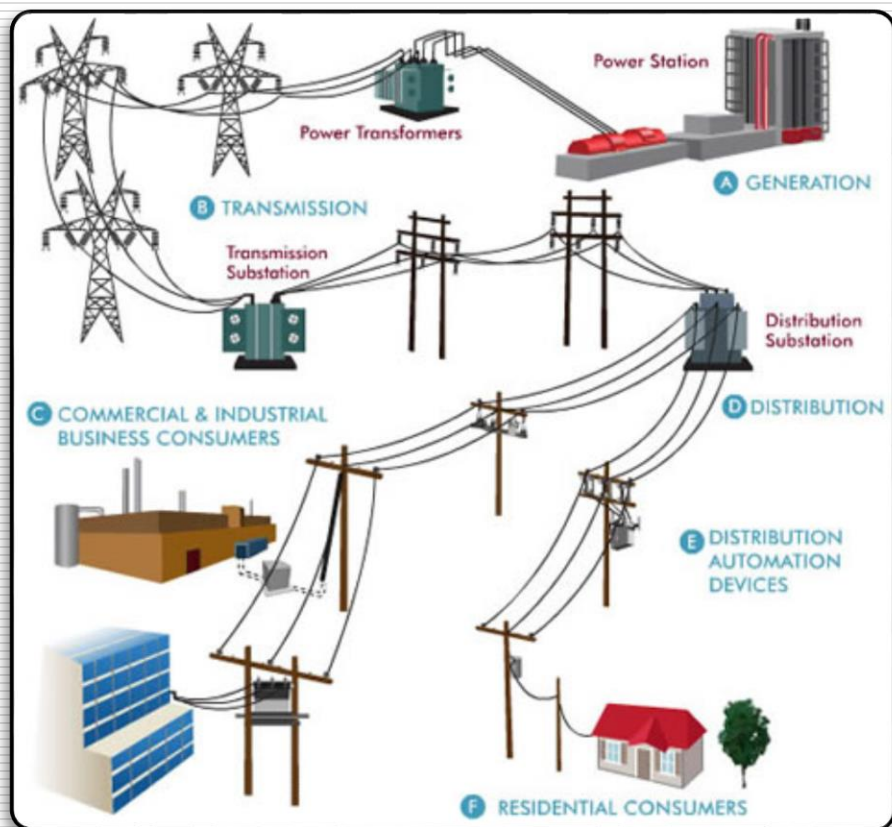
2.1. Komunikacioni protokoli u industriji

Moderno upravljanje nije više lokalno. Sada se upravlja distribuiranim uređajima i koriste se savremeni načini komunikacije na daljinu. PLC podržavaju većinu standardnih ind. komunikacionih protokola.

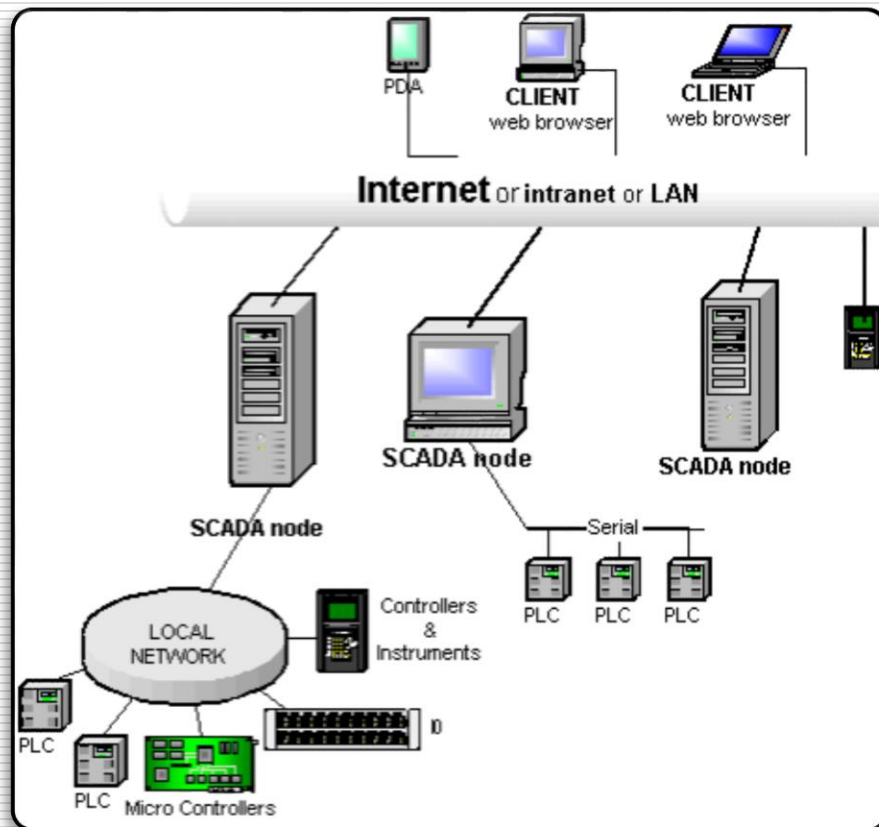

2.2. Komunikacioni protokoli u elektroenergetici

Elektroenergetski sistem je distribuiran i takođe koristi komunikaciju na daljinu putem interneta. Moderni PLC podržava **Ethernet** i **TCP/IP** protokole kao i servise tipa **email**, **HTTP**, **FTP** ...

Električna mreža

Komunikaciona mreža

Kako se i da li se polaže?

Dolazak na laboratorijske vežbe obavezan

Dva kolokvijuma – teorijski deo i zadaci
Ispit – teorijski deo i zadaci

Ocena = $T1 + T2 + Z1$ (mali) + $Z2$ (veliki) + Lab

Za prolaz dovoljno $T1+T2 +Z1$ (maksimum 8)

Za ocenu vecu 8 i veću treba raditi i $Z2$

T1 –lokalno upravljanje PLC

T2 –distribuirano upravljanje PLC

Z1 – elementarni zadatak

Z2 – složeni zadatak

Lab – ocenu daje asistent na osnovu zalaganja

Upis ocene, usmeni po potrebi

Tabela u kojoj se prati uspeh studenata -2022/23

PREGLED RADA STUDENATA - 2022/2023																	
Elektroenergetika				uspeh studenta													
R.br.	Prezime	Ime	Indeks	Prisustvo u lab.	Teorija I (od 0 do 25)	Teorija II (od 0 do 25)	Ocena rad u laboratoriji (0 do 20)	Zadatak 1 (0 do 10)	Zadatak 2 (0 do 20)	Dodatni poeni	Ukupno poena pred usmeni	Poeni nakon usmenog (skala 0-100) MOGUCA OCENA CAK I BEZ Z2	Ocena	Datum polaganja	Poslat st. sluzbi	Ostalo je:	Napomena
1	Alagić	Marko	EE 15/2020	Da	25	25	20	10		7.5	87.5	95	deset - 10		Ne	Z2	
2	Babić	Katarina	EE 33/2020	Da	16	18	16	8		2	60.0	61	sedam - 7		Ne	Z2	
3	Banovac	Sara	EE 3/2020	Da	22	23	19	10	19	8	101.0	100	deset - 10		Ne		RADI VELIKI ZADATAK
4	Bogunović	Jovana	EE 249/2022	Ne							Nema uslova		pet - 5		Ne	T1 T2 Z1 Z2	
5	Božić	Milan	EE 81/2020	Da	24	14	12	6		0	56.0	56	šest - 6		Ne	Z2	
6	Branković	Miloš	EE 52/2020	Da	22	25	17	10	18	6.5	98.5	99	deset - 10		Ne		RADI VELIKI ZADATAK
7	Desnica	Bogdan	EE 46/2020	Da	21	21	18	10		8	78.0	81	devet - 9		Ne	Z2	
8	Despotović	Sanja	EE 32/2020	Da	21	18	17	7		0	63.0	63	sedam - 7		Ne	Z2	
9	Drakulić	Nikola	EE 163/2020	Da	18	20	15	10		0	63.0	63	sedam - 7		Ne	Z2	
10	Đurđević	Luka	EE 26/2020	Da	23	23	18	8			72.0	72.0	osam - 8		Ne	Z2	
11	Đuričić	Dušan	EE 8/2020	Da	21	19	20	9	16	5.5	90.5	91	deset - 10		Ne		RADI VELIKI ZADATAK
12	Gavrilović	Mila	EE 241/2021	Da	21	19	20	10	8	7.5	85.5	86	devet - 9		Ne	Z2	RADI VELIKI ZADATAK
13	Gerić	Nikola	EE 207/2020	Da	21	22	13	10		4	70.0	71.0	osam - 8		Ne	Z2	
14	Gostović	Bojan	EE 122/2020	Da	16	21	16	10	12	4.5	79.5	81	devet - 9		Ne		RADI VELIKI ZADATAK
15	Grujičin	Ivan	EE 86/2020	Da	20	16	17	10		7.5	70.5	71	osam - 8		Ne	Z2	
16	Hrnjak	Jovan	EE 25/2020	Da	22	18	17	10		1	68.0	68	sedam - 7		Ne	Z2	
17	Jeremić	Bojana	EE 107/2020	Da	16	20	18	10		4	68.0	71	osam - 8		Ne	Z2	
18	Jevtić	Mina	EE 126/2020	Da	19	15	13	6		0	53.0	53	šest - 6		Ne	Z2	
19	Jošović	Alisa	EE 21/2020	Da	24	22	17	10	19	6	98.0	98	deset - 10		Ne		RADI VELIKI ZADATAK
20	Jovetić	Uroš	EE 69/2020	Da	19	25	20	10	18	6	98.0	98	deset - 10		Ne		RADI VELIKI ZADATAK
21	Kalajdžić	Nedeljko	EE 134/2019	Da	21	22	16	8		1.5	68.5	71	osam - 8		Ne	Z2	
22	Kaurin	Aleksandar	EE 124/2020	Da	24	23	15	10			72.0	72	osam - 8		Ne	Z2	
23	Kecman	Igor	EE 38/2020	Da	25	25	20	10		8.5	88.5	91	deset - 10		Ne	Z2	
24	Klincov	Aleksandar	EE 112/2020	Da	24	21	15	10	8	2.5	80.5	81	devet - 9		Ne	Z2	RADI VELIKI ZADATAK
25	Knežević	Jana	EE 94/2020	Da	24	19	17	5		0.5	65.5	71	osam - 8		Ne	Z1 Z2	
26	Kolarević	Đorđe	EE 49/2020	Da	15	18	18	7		1	59.0	61	sedam - 7		Ne	Z2	
27	Kosarević	Nikola	EE 98/2020	Da	17	20	17	6		1	61.0	61	sedam - 7		Ne	Z2	
28	Kostić	Jovana	EE 72/2020	Da	19	21	17	7		1	65.0	65	sedam - 7		Ne	Z2	
29	Kravić	Đorđe	EE 19/2020	Da	22	23	18	10		0	73.0	73	osam - 8		Ne	Z2	
30	Krga	Jovana	EE 13/2020	Da	21	24	19	10	12	6	92.0	92	deset - 10		Ne		RADI VELIKI ZADATAK
31	Lekić	Ognjen	EE 210/2020	Ne							Nema uslova		pet - 5		Ne	T1 T2 Z1 Z2	
32	Malešević	Mateja	EE 167/2020	Da	20	24	18	9		5	76.0	76	osam - 8		Ne	Z2	
33	Marković	Viktorija	EE 11/2020	Da	23	24	18	10		4.5	93.5	94	deset - 10		Ne		RADI VELIKI ZADATAK
34	Marković	Marko	EE 400/2020	Da	16	15	16	6	5	3	69.0	69	sedam - 7		Ne	Z2	RADI VELIKI ZADATAK

<https://www.keep.ftn.uns.ac.rs/industrijski-sistemi-i-protokoli/specifikacija/specifikacija-predmeta/>

Industrijski sistemi i protokoli

Predmet obrađuje upotrebu programabilnih logičkih kontrolera (PLC) pri upravljanju i praćenju rada industrijskih procesa i elektroenergetskih sistema. Prvi deo nastave se bavi primenom PLC pri lokalnom upravljanju procesima (sklopne naprave, senzori, primena u EMP). Drugi deo predmeta obrađuje primenu PLC pri distribuiranom upravljanju koje karakteriše međusobna komunikacija više udaljenih tehnoloških procesa ili celina elektroenergetskog sistema od kojih svaka ima svoju lokalnu strukturu upravljanja. U drugom delu predmeta obrađuje se distribuirano upravljanje sa PLC u kome se koriste razni komunikacioni protokoli nižeg reda (asinhroni prenos podataka: RS-232 i RS-485, industrijski komunikacioni protokoli višeg reda (MODBUS, PROFIBUS, Industrijski Ethernet) kao i TCP/IP protokoli tipa Ethernet, Modbus/TCP i PROFINET.

Specifikacija predmeta

Oznaka predmeta: EEI310

Broj ESPB: 7

Broj časova aktivne nastave nedeljno: 3+1+2

Nastavni kadar

Nastavnik: dr Darko Marčetić, redovni profesor

Konsultacije: posle predavanja

Asistenti: MSc Ivana Isakov

Konsultacije: po dogovoru

Način polaganja ispita

Način formiranja ocene:

Predmet se polaže prvo pismeno, preko dva kolokvijuma, ili preko ispita. Obavezna je pozitivna ocena iz laboratorije. Ocena se formira kao zbir ocene rada u laboratoriji, ocena iz dva teorijska dela, i ocene iz dva tipa zadataka. Konačna ocena se formira na usmenom.

Ispitna pitanja ... hm ...

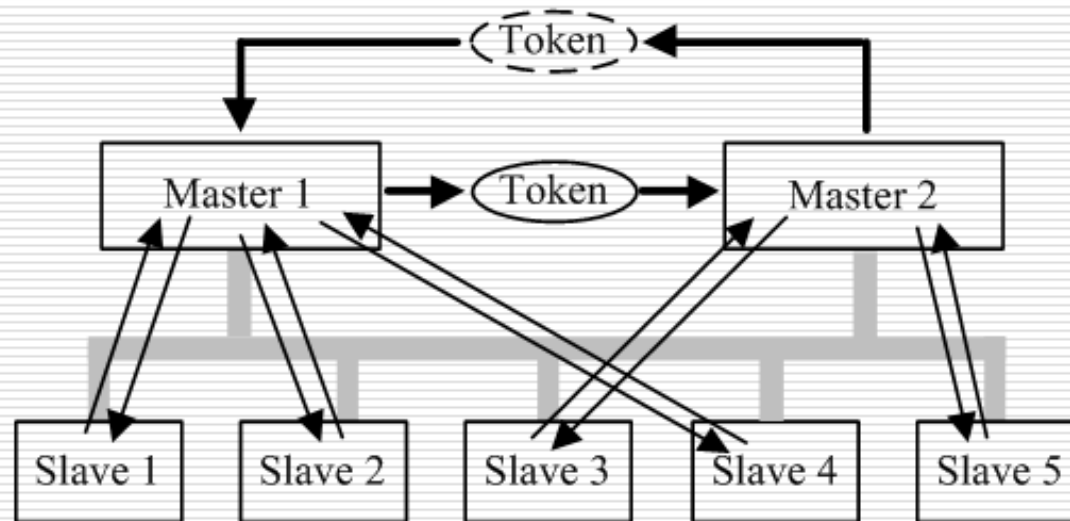
I kolokvijum –pitanja

1. Objasnite pojam normalno otvoren i normalno zatvoren kontakt. Navedite primere.
2. Nacrtati rele koji ima i NO i NC opciju glavnog kontakta. Objasniti princip rada.
3. Nacrtati kontaktor sa tri NO glavna kontakta i sa jednim pomoćnim NO kontaktom, objasniti princip rada..
4. Nacrtati kontaktorsku šemu samodržanja releja, objasniti princip rada (bez PLC, samo tasteri). Da li je bolje koristiti NO ili NC STOP taster?
5. Šta je PLC? Nacrtajte osnovnu blok šemu PLC-a koja obuhvata sve uobičajene blokove.
6. Koje su prednosti rada sa PLC-om u odnosu na stare relejne šeme?
7. Povežite dva tastera na PLC ulaze, iskoristite 24V na PLC izlazu. Napišite i objasnite proizvoljan kratak lestvičasti PLC program koji koristi te ulaze.
8. Nacrtati jedan DC i jedan relejni izlaz PLC.
9. Nacrtati i objasniti način galvanske izolacije PLC ulaza.
10. Čemu služe PLC analogni ulazi i analogni izlazi? Navedite vrstu signala i opsege koji se uobičajeno koriste.
11. Nacrtajte Siemens PLC S7-200. Uključite u sliku što više detalja, pojasnite pojedine elemente (ulaze/izlaze, trimmer potencijometar, LED signalizaciju ...)
12. Dva Siemens PLC imaju sledeće oznake *CPU 221 DC/DC/DC 6 Inputs/4 Outputs* i *CPU 224 AC/DC/Relay 14 Inputs/10 Relays*. Šta vam sve te oznake govore.
13. Objasniti tipičan programski jezik koji se koristi za programiranje PLC. Dat jedan primer, objasniti logiku.
14. Detaljno objasnite korake u okviru jednog ciklusa rada PLC-a.
15. U PLC programu su upotrebljeni simboli I0.7, Q1.0, T3, C7, VB10, VW100, šta svaki znači?
16. Objasnite koje vrste PLC timer-a postoje, kada počinju da broje, kako se resetuju. Dajte jedan primer primene PLC timera.
17. Objasnite koje vrste PLC counter-a postoje, kada počinju da broje, kako se resetuju. Dajte jedan primer primene PLC brojača.
18. Nacrtati šemu samodržanja kontakta sa PLC i dva tastera. Da li je bolje koristiti NO ili NC STOP taster?
19. Posedujete PLC S7 200, dva tastera (NO i NC), jedan trofazni motor, jedan kontaktor (u sebi ima komandnu špulnu, 3 energetska kontakta i jedan pomoćni NO kontakt) i trofazni bimetal sa NC kontaktom). Nacrtajte šemu elektromotornog pogona sa START i STOP komandnim tasterima i povratnom informacijom da li kontaktor radi. Povežite sve sa odgovarajućim PLC ulazima/izlazima i objasnite princip rada šeme.
20. Objasniti razliku između paralelnog i serijskog prenosa podataka.
21. Objasniti serijsko/paralelnu i paralelno/serijsku konverziju podataka.
22. Koliko osnovnih vrsta prekida serijskog porta postoje i čemu koji služi? Kada se koji generiše?
23. Nacrtati jedan paket RS232 poruke koji prenosi 8 bitova, ima jedan STOP, jedan PARITY bit. Nacrtati logičke i fizičke naponske nivoe na RS232 liniji.
24. Nacrtati jedan paket RS485 poruke koji prenosi 8 bitova, ima jedan STOP, jedan PARITY bit. Nacrtati logičke i fizičke naponske nivoe na RS485 liniji.
25. Nacrtati multidrop RS485 liniju sa jednim masterom, tri slave jedinice i odgovarajućim terminatorima linije.

Ono što sam ja želeo kao odgovor...

Kako više master uređaja deli istu PROFIBUS liniju ?

Ovo je rešenje pitanja ...

Cyclic operation:
M1→S1, S1→M1
M1→S2, S2→M1
M1→S4, S4→M1
M1→token→M2
M2→S3, S3→M2
M2→S5, S5→M2
M2→token→M1
M1→S1, S1→M1
M1→S2, S2→M1
etc.

Svega ovoga ne bi bilo da ....

Kako više master uređaja deli istu PROFIBUS liniju ?

6. U HARTKOJ je suština kako ga bismo master uređaja brzo komuniciraju na istoj PROFIBUS liniji. To se odvija preko TOKEN-a. Ovaj token određuje kopirajući adresni identifikator SD4 (OXIC) i kopirajući to adresni master, kada treba da preda aktivnost na istoj drugoj master, tj. ga preda TOKEN.

SD4	DA	SA

SD4 - adresni koji definiše token
DA - adresni adresa mastera koja će
primati istu PROFIBUS liniju
SA - adresa izlaza mastera koji kao
završava ovaj ciklus predoje TOKEN
masteru da DA istu liniju

master

rel

ziva

i

nost

preda

koji

sa

iniju.

završetku

sa

Knjiga za teorijski deo + primeri

Darko Marčetić, Marko Gecić, Boris Marčetić, Programabilni logički kontroleri i komunikacioni protokoli u elektroenergetici, FTN Izdavaštvo, Novi Sad , 2016

Kraj uvodnog predavanja ...